

‘Een web van 20ste-eeuwse literatuur’. Leren literatuurhistorisch te redeneren

1. Inleiding

Met ons docentontwikkelteam ‘Literatuurgeschiedenis van de 20ste eeuw’ hebben we in de afgelopen twee jaar didactisch materiaal ontwikkeld in het kader van een ‘web van 20ste-eeuwse literatuur’ (Bax & Mantingh 2018; 2019). In de workshop presenteren wij, samen met enkele leden van het ontwikkelteam, dat materiaal, leggen we uit hoe wij dat web voor ons zien en laten we zien hoe dat web kan uitnodigen tot het ontwerpen van lessen waarin leerlingen leren om ‘literatuurhistorisch’ te redeneren (naar analogie van het bij geschiedenis veelgebruikte concept van ‘historisch redeneren’).

2. De literatuurhistorische tekst als kruispunt

De door ons voorgestelde didactiek combineert twee perspectieven: aan de ene kant een contextueel perspectief, waarbinnen teksten en ontwikkelingen uit dezelfde tijd worden vergeleken (‘tekst in context’) en aan de andere kant een longitudinaal perspectief, waarin teksten, op basis van thema’s en/of frames (‘tekst in frame’), vergeleken worden met teksten en ontwikkelingen door de tijd heen (Slings 2000; 2007). Centraal in het didactische model staat het uitgangspunt dat de literaire tekst beschouwd kan worden als een kruispunt – of een ‘station’ – waarmee leerlingen zowel diachrone (horizontale) als synchrone (verticale) verbanden kunnen leggen.

Elke tekst kan synchroon verbonden worden met het werk en het auteurschap van tijdgenoten (‘het klassieke stroming-perspectief’), maar ook met de cultuurhistorische context waarin de tekst verscheen (contextueel perspectief). Vanuit het synchrone perspectief werkt de literaire tekst als een vergrootglas waarmee we naar de cultuur- en literatuurhistorische periode kunnen kijken in al haar complexiteit en diversiteit. Er kunnen verbanden worden gelegd met andere canonieke teksten, maar ook met niet-

canonieke teksten (de achterkant van de canon), met politieke en historische ontwikkelingen, met literatuur in andere taalgebieden, enz.

In de tweede plaats kan elke tekst diachroon beschouwd worden op basis van een frame of een thema. We ontwikkelen frames (of: thema's) die teksten door de tijd heen met elkaar verbinden: ze vormen de draden tussen verschillende werken. Het gaat dan om teksten die op elkaar lijken, omdat (a) ze door de tijd heen met dezelfde stroming verbonden kunnen worden ('realisme', 'naturalisme', enz.), (b) de thematiek van de boeken vergelijkbaar is (teksten over liefde, over eenzaamheid, over anti-burgerlijkheid) of omdat ze overeenkomsten hebben in de literaire vorm (verschillende teksten met onbetrouwbaar perspectief of met door elkaar gehusseld fabel-sujet), (c) ze vanuit een vergelijkbare politiek of ideologisch frame gelezen kunnen worden (teksten waarin de vrouw op een vergelijkbare wijze wordt gepresenteerd, verschillende teksten die koloniale kenmerken vertonen, enz.). Vanuit zo'n diachroon perspectief krijgt de leerling inzicht in de (dis)continuïteit van de geschiedenis.

Deze benaderingswijze sluit aan bij enkele bestaande didactische perspectieven op literatuuronderwijs (Mantingh e.a. 2013; Mantingh 2018; Van der Deijl e.a. 2019; Witte 2018; Witte & Mantingh 2016). Naast een synchroon perspectief op literatuurgeschiedenis ('tekst in context') ontstaat daardoor ook een diachroon perspectief ('tekst in frame'). Dit diachrone perspectief werken we uit in een meerdimensionaal model, zodat daar ook de mogelijkheid ontstaat voor differentiatie tussen en binnen klassen. Het streven is om binnen die thema's lessen en opdrachten te ontwikkelen die gedifferentieerd zijn naar het niveau van de leerling, zodat ook de lessen literatuurgeschiedenis bijdragen aan de ontwikkeling van literaire competentie (Witte 2008). Onze visie op literatuurgeschiedenisonderwijs kan bovendien gezien worden in het kader van de recente initiatieven van het Meesterschapsteam Nederlands ('bewuste geletterdheid'), waarvan wij beiden deel uitmaken (Meesterschapsteam 2016; 2018; Witte e.a. 2017).

3. Literatuurhistorisch redeneren

In onze workshop presenteren wij 'literatuurhistorisch redeneren' als een op kennisinhoud gebaseerde vaardigheid, waartoe het kruispuntenmodel bij uitstek uitnodigt. Het helpt om activerende en motiverende lessen te ontwikkelen waarin leerlingen bewust gemaakt worden van wat cultuur- en literatuurgeschiedenis is, hoe teksten cultuur- en literatuurhistorisch gelezen kunnen worden en welke redeneer- en onderzoekshandelingen je daar als leerling-literatuurhistoricus in kunt uitvoeren.

Het model 'historisch redeneren' is ontwikkeld door Jannet van Drie en Carla van Boxtel. Zij hebben het model niet alleen ontworpen en empirisch getoetst, maar heb-

ben er ook voor gezorgd dat het concept geïmplementeerd werd in het onderwijs (van der Kooij & van der Schans 2017). Het gaat om een activiteit die leerlingen ondernemen, waarbij ze historische kennis inzetten om fenomenen uit het heden en het verleden te interpreteren. Leerlingen organiseren informatie over het verleden om historische fenomenen te kunnen beschrijven, vergelijken of uit leggen (van Boxtel & van Drie 2018; van Drie & van Boxtel 2008: 89).

In lijn met van Drie & van Boxtel (2008) zouden wij literatuurhistorisch redeneren willen omschrijven als een activiteit waarbij literatuurhistorische kennis wordt ingezet om literaire taaluitingen uit het heden en het verleden te interpreteren. Leerlingen leren informatie over het verleden te organiseren om literaire taaluitingen te beschrijven, vergelijken, uit te leggen en te beoordelen. Leerlingen leren om literatuurhistorisch te redeneren over ‘contextualiseren en framen’, over ‘overeenkomsten en verschillen tussen teksten, periodes en concepten’, over de ‘wisselwerking tussen teksten, schrijvers, lezers en contexten’ en over ‘betekenistoekenning aan literaire taaluitingen’.

In Bax & Mantingh (2019) hebben wij een concept gepresenteerd waarin we het model van ‘historisch redeneren’ om hebben gedacht tot een model voor ‘literatuurhistorisch redeneren’. In onze workshop willen we dat model voorleggen aan de aanwezige collega’s om met hen na te denken over de mogelijkheden die het kan bieden. Hieronder presenteren we het summier in een schema.

Literatuurhistorisch redeneren (concept)

1. Stellen van cultuur- en literatuurhistorische vragen

- a. Kennis van en inzicht in belangrijke cultuur- en literatuurhistorische kwesties verwerven.
- b. Het leren om vragen te stellen die onderzoekbaar, beantwoordbaar, relevant en interessant zijn.

2. Leren analyseren en interpreteren van allerlei soorten historische bronnen (literaire en niet-literaire) en leren om *met* en *over* die bronnen te redeneren

- a. Een literaire tekst (of tekstfragment) lezen, d.w.z. beschrijven, analyseren en interpreteren.
- b. Andere historische teksten (of tekstfragmenten) beschrijven, analyseren en interpreteren (brongebruik).
- c. Teksten of tekstfragmenten over cultuur- en literatuurgeschiedenis beschrijven, analyseren en interpreteren.

3.1 Een adequate context voor de historische literaire tekst construeren

- a. Cultuur- en literatuurhistorische ontwikkelingen kunnen herkennen, begrijpen, benoemen en interpreteren,

- b. Aan de hand van een historisch-maatschappelijk fenomeen of theoretisch concept een tekst analyseren.
- c. Uit 1, 2 en 3 conclusies trekken met betrekking tot de relatie tussen tekst en context: contextualiseren, vergelijken (verschillen en overeenkomsten opmerken), interpreteren, reflecteren en beoordelen.

3.2 Een tekst te lezen (beschrijven, analyseren, interpreteren) vanuit toepasselijke en relevante diachrone kaders (frames)

- a. Literatuurtheoretische concepten kunnen herkennen, begrijpen, conceptualiseren en toepassen in analyse.
- b. Aan de hand van een historisch-maatschappelijk fenomeen of theoretisch concept een tekst analyseren.
- c. Uit 1, 2 en 3 conclusies trekken met betrekking tot de relatie tussen tekst en het heden actualiseren, vergelijken (verschillen en overeenkomsten opmerken), interpreteren, reflecteren en beoordelen.

4. Literatuurhistorisch redeneren vraagt om spreek- of schrijfpoddrachten waarin leerlingen de redenering die ze hebben opgezet kunnen expliciteren en onderbouwen en de bevindingen uit hun onderzoek kunnen weergeven

- a. Op basis van 1, 2 en 3 een argumentatie opzetten en conclusies trekken waarin een interpretatie wordt geformuleerd als antwoord op een gestelde cultuur- of literatuurhistorische vraag.
- b. Op basis van 1, 2 en 3 een argumentatie opzetten en conclusies trekken met betrekking tot de verschillende perspectieven waarmee historische teksten bestudeerd kunnen worden.
- c. Op basis van 1, 2 en 3 een argumentatie opzetten over wat literatuurgeschiedenis is en hoe zij tot stand komt. Metareflectie op literatuurgeschiedenis.
- d. Op basis van 1, 2 en 3 een argumentatie opzetten over je eigen verhouding als lezer ten opzichte van de literatuurgeschiedenis. Kritische reflectie op literatuurgeschiedenis.

5. Disciplinaire concepten gebruiken

- a. Cultuur- en literatuurhistorische ontwikkelingen kunnen herkennen, begrijpen, benoemen en conceptualiseren.
- b. Literatuurtheoretische concepten kunnen herkennen, begrijpen, beschrijven en conceptualiseren.
- c. Het kunnen inzetten van concepten in analyse en interpretatie van literaire teksten.

6. Metaconcepten gebruiken

- a. Historiseren en actualiseren.
- b. Vergelijken van teksten en concepten.
- c. Analyseren en interpreteren.

Figuur 1 – Literatuurhistorisch redeneren (concept).

Referenties

- Bax, S. & E. Mantingh (2018). “Een web van twintigste-eeuwse literatuur. Naar een didactiek voor literatuurgeschiedenis van de twintigste eeuw”. In: *Nederlandse letterkunde*, 23 (3), p. 257-286.
- Bax, S. & E. Mantingh (2019). “‘Tjeempie! ‘Wat zou er zijn met die moderne schrijvers?’ Literatuurhistorisch redeneren met Liesje in Luiletterland”. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 135 (2), p. 100-127.
- Boxtel, C. van & J. van Drie (2018). ‘Historical reasoning: conceptualizations and educational applications’. In: S.A. Metzger & L. McArthur Harris (red.). *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*. New Jersey: Wiley & Blackwell, p. 149-176.
- Deijl, L. van der, F. Dietz & E. Stronks (2019). “Literatuur leren onderzoeken in de klas. Hoe de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* en *LitLab.nl* scholieren kunnen opleiden tot literatuuronderzoekers”. In: *Nederlandse letterkunde*, 23 (1), p. 235-256.
- Drie, J. van & C. van Boxtel (2018). “Historical reasoning. Towards a framework for analyzing students’ reasoning about the past”. In: *Educational Psychology Review*, 20 (2), p. 87-110.
- Mantingh, E. (2018). ‘De leerling als ontdekkingsreiziger door tekst, taal en tijd. Mi have een droom: Groningen, 2032’. In: T. Witte (red.). *Lectori salutem. De veelbelovende toekomst van het literatuuronderwijs*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, p. 11-26.
- Mantingh, E., F. Brandsma & A. Visser (2013). “De zaak V. Een lessenreeks voor 3 vwo over *De burggravin van Vergi* als cold case”. In: *Madoc*, 27 (4), p. 203-212.
- Meesterschapsteams Nederlands (2016). ‘Manifest Nederlands op School’. Online raadpleegbaar op: <https://vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/2016/01/Manifest-Nederlands-op-School.pdf>.
- Meesterschapsteams Nederlands (2018). ‘Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2018/02/Visie-Curriculum-Nederlands-Meesterschapsteams-1.5-definitief.pdf>.
- Slings, H. (2000). *Toekomst voor de Middeleeuwen. Middelnederlandse literatuur in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus.
- Slings, H. (2007). ‘Het waarom en hoe van het historisch literatuuronderwijs’. In: H. Goosen. *Forum of arena. Opvattingen over literatuuronderwijs. Een stand van zaken in 2007*. Online raadpleegbaar op: <http://taaluniversum.org/inhoud/von-cahier-1/het-waarom-en-hoe-van-historisch-literatuuronderwijs>.

- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- Witte, T. (2019). “De kunst van het onderwijzen. Naar een levenskrachtige visie op literatuuronderwijs”. In: *Nederlandse letterkunde*, 23 (1), p. 359-383.
- Witte, T. & E. Mantingh, E. (2018). ‘BOEM! Paukeslag. Nieuw elan voor het literatuurgeschiedenisonderwijs’. In: *Handboek literatuuronderwijs 2017-2018. Nieuw elan in literatuuronderwijs*. Online raadpleegbaar op: <https://www.handboekliteratuuronderwijs.nl>.
- Witte, T., E. Mantingh & M. van Herten (2017). “Doodtij in de delta. Stand en toekomst van het Nederlandse literatuuronderwijs”. In: *Spiegel der letteren*, 59 (1), p. 115-143.